

POLICEJNÍ VÝSLECH CESTOVATELE DR. EMILA HOLUBA¹

MARTIN ŠÁMAL

V Národním archivu, ve fondu Policejní ředitelství Praha I. – všeobecná registratura (PŘ 1891–1895), se v kartonu č. 3691 nachází pod signaturou H 142/61 soubor dokumentů z let 1872–1895, které se týkají slavného afrického cestovatele dr. Emila Holuba.² Pocházejí převážně z období po jeho návratu z Afriky (1879) a jedná se např. o povolování Holubových přednášek nebo výstavy jeho afrických sbírek v Praze v roce 1892. Výjimku tvoří dva nejstarší dokumenty z roku 1872, které přibližují málo známé období krátce před odjezdem dr. Holuba do Afriky (18. května 1872).³ Umožňují nahlédnout do příprav jeho první africké cesty pro-

¹ Studie vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2013/34, 00023272).

² Cestovatel dr. Emil Holub (1847–1902) podnikl dvě cesty do jižní Afriky. Během první, kterou uskutečnil v letech 1872–1879, podnikl tři výzkumné cesty do afrického vnitrozemí. Podruhé se do Afriky vydal v letech 1883–1887 v čele rakousko-uherské expedice, jejímž hlavním cílem bylo přejít africký kontinent od jihu po sever. Postup výpravy však ukončil útok Mašukulumbů (Ilů), severně od řeky Luenge (Kafue), na území dnešní jižní Zambie. Na svých cestách Holub získal nevidané množství především přírodovědeckých a etnografických sbírek.

³ Životu i cestám dr. Emila Holuba byla v minulosti věnována poměrně početná odborná i populárně naučná literatura (nejnověji např. Streit, Vincenc: Osud jménem Galulonga. Vzpomínka k 100. výročí úmrtí lékaře a cestovatele MUDr. Emila Holuba a na počest 120. výročí druhé africké výpravy uskutečněné 1883–1887. Pelhřimov 2003; Rozhoň, Vladimír: Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti. Praha 2005; Šámal, Martin: Emil Holub: cestovatel, etnograf, sběratel. Praha 2013). Cestovatel se těší stálému zájmu historiků, etnografů, přírodovědců, je předmětem zkoumání četných studentských prací apod. Období, v kterém vrcholily přípravy jeho první cesty do Afriky, se nicméně věnuje poměrně malá pozornost. Na vině je samozřejmě především nedostatek pramenů, kromě toho ale také určitá tendence či snaha prezentovat Holuba jako člověka, který se na svou africkou cestu připravoval cílevědomě a systematicky takřka od útlého mládí. Srov. např. Klienietz, Otto: Emil Holub. In: Separat-Abdruck aus der Augsburger Allgemeinen Zeitung vom 2., 3. und 4. September 1882, s. 2–4; Želízko, Jindřich V.: Dr. Emil Holub a jeho výzkumné cesty v jižní Africe. In: Sborník české společnosti zeměvědné VIII, 1902, s. 100–101; Bauše, Bohumil: Život a cesty Dra. Emila Holuba. Praha 1907, s. 10–12; Dlouhý, Jindřich Maria: Dr. Emil Holub, africký cestovatel. K stoletému výročí jeho narození. Holice 1947,

střednictvím zcela konkrétních informací, které v jiných materiálech doloženy nejsou a představují proto zcela unikátní pramen, který pomáhá tuto část Holubova života lépe poznat.⁴

Sám cestovatel přípravy na cestu do Afriky nikde podrobně nepopsal, možná i proto, že se jednalo o čistě soukromou cestu a zkrátka necítil potřebu její počátky zveřejňovat. Určité zmínky, umožňující je alespoň částečně přiblížit, jsou rozptýlené v jeho rodinné či osobní korespondenci apod. Jedná se ovšem spíše o sporadické informace a nezbyvá než zalitovat ztráty podstatné části dopisů, které psal mladý Emil Holub svému otci Františkovi během svého vysokoškolského studia (1866–1872). Bezpochyby by totiž zdaleka nejlépe dokumentovaly konkrétní kroky, které podnikl k uskutečnění své cesty. Ze zmíněné korespondence se však dochovala jen ta část dopisů, napsaná Františkem Josefem Holubem, zatímco dopisy jeho syna byly nedopatřením zničeny v polovině devadesátých let.⁵

Vzhledem k omezenému množství pramenů jsou velmi závažné vzpomínky někdejší Holubovy snoubenky Bertě Novákové-Kopřivové z roku 1928.⁶ Pro Národní listy tehdy uvedla různé podrobnosti ze svého vztahu s pozdějším cestovatelem a kromě toho také některé údaje týkající se příprav jeho africké cesty, např. vytváření přírodovědeckých preparátů, studium cizích jazyků, četbu cestopisné literatury apod. Její svědectví je ovšem nutno vnímat s určitou obezřetností, protože od vzpomínaných událostí uběhlo v té době již přes půl století, vzpomínky vykazují některé nesrovnalosti a velmi obtížně se pro ně hledá opora v pramenech. Při nedostatku jiných materiálů samozřejmě stoupá význam obou zmíněných dokumentů uložených ve fondu Policejního ředitelství v Praze.

s. 28–29; Votrubec, Ctibor: Jihoafrické cesty Emila Holuba. Praha 1954, s. 7–8. Popis příprav africké cesty je proto často nahrazen líčením různých příhod a událostí z Holubova dětství či mládí, zatímco konkrétní kroky, které podnikl, aby cestu vůbec mohl realizovat, popisovány zpravidla nejsou, s výjimkou obecných zmínek o Holubově studiu v Náprstkově knihovně či návštěvách Musea království Českého apod.

⁴ Chtěl bych velmi poděkovat Mgr. Zbyškoví Stodůlkovi z Národního archivu za velkou trpělivost, ochotu a pomoc, kterou mi poskytl při studiu těchto dokumentů.

⁵ Při úklidu bytu vyhodila Holubova žena Rosa bez bližšího zkoumání jakousi krabici s papíry, zamořenou šváby. Ironií osudu to byla ovšem právě krabice se zmíněnou korespondencí.

⁶ Berta Nováková-Kopřivová (1852–1935) se s Holubem zasnoubila krátce před jeho odjezdem do Afriky. Celých sedm let pečovala o jeho sbírky, které do Čech zasilal, zprostředkovávala kontakt s redakcemi různých novin apod. Po Holubově návratu z Afriky se však ve zlém rozešli, což Bertu silně poznamenalo. Později se provdala za obchodníka s uhlím Pavla Kopřivu. V roce 1928 věnovala tehdejšímu Literárnímu archivu Národního muzea konvolut osobní korespondence s Emilem Holubem. Při této příležitosti otiskly Národní listy sérii jejích vzpomínek na slavného cestovatele. Národní muzeum – Náprstkově muzeum, archiv (dále jen „ANpM“), Sběrka Scrapbooks, SB 78, s. 135–140 (Národní listy z 25. a 28. února a z 2., 9. a 10. března 1928).

První z nich je dopis okresního hejtmanství v Pardubicích z 15. března 1872⁷ a týká se Holubova cestovního pasu, který vystavilo o pět dní dříve. Jelikož zde nebylo známo, kde Holub v Praze bydlí, zaslalo jej c. k. policejnímu ředitelství v Praze, spolu se žádostí o zjištění Holubovy pražské adresy a předání pasu.⁸ Jak vyplývá z poznámek na reverzu dokumentu, vyhovění žádosti bylo poněkud komplikovanější, než by se na první pohled zdálo. Holubovu adresu totiž bylo nutné poměrně složitě zjišťovat, neboť se ukázalo, že v Praze není nahlášen (v orig. „*nicht konskribiert*“). Holub přitom pobýval v Praze na stejné adrese již od zahájení svého studia na univerzitě v roce 1866.⁹ Vyřízení této záležitosti se proto pozdrželo a došlo k němu až téměř o měsíc později, 7. dubna 1872.¹⁰

Druhý dokument pochází z 30. dubna 1872 a jedná se o protokol Holubova výslechu na policejním ředitelství v Praze. Výslech vedl vrchní policejní komisař Karl Edler von Nordheim a týkal se zbraní, které si Holub opatřil pro svou cestu do Afriky, respektive výslovně kvůli vlastnictví jedné pušky, patrně kulovnice (v orig. „*Kugelstutze*“), a poměrně značného množství munice (500 ostrých nábojů).¹¹

První část protokolu obsahuje všeobecný výslech (ad generalia), v kterém jsou uvedeny Holubovy základní osobní údaje, např. datum a místo narození, vyznání, domovská příslušnost, rodinný stav, bydliště, způsob obživy apod. Holub v závěru této části protokolu zmínil ještě vlastnictví cestovního a zbrojního pasu. Druhá část protokolu obsahuje záznam vlastního výslechu k věci (ad specialia), tedy souvislou Holubovu výpověď. Právě ta činí protokol vskutku jedinečným pramenem, nejen pro množství informací, které obsahuje, ale také proto, že se jedná o Holubův nejdélejší a nejpodrobnější popis bezprostředních příprav na cestu do Afriky. Z tohoto důvodu je na závěr této studie připojen jeho úplný přepis.

V úvodu výpovědi Holub zmiňuje svůj pražský pobyt a studium. Vlastnictví zbraní vysvětluje tím, že „*zamýšlí podniknout vědeckou cestu do*

⁷ Na policejní ředitelství došel dokument o tři dny později a byl zaevidován po čj. 10851/2574.

⁸ Přestože rodina Holubova žila od roku 1857 v Pátku nedaleko Loun, příslušela do Holic (okr. Pardubice). V roce 1869 Holubův otec získal na vlastní žádost od městského úřadu v Holicích domovský list pro sebe i svého syna. Proto cestovní pas vystavovalo okresní hejtmanství v Pardubicích.

⁹ Bydlel v Spornergasse, tedy dnešní Nerudově ulici čp. 235, resp. 39.

¹⁰ Národní archiv (dále jen NA), Policejní ředitelství Praha I. – všeobecná registratura (PŘ 1891–1895), kart. 3691, sign. H 142/61, čj. 10851.

¹¹ Problematiku držení a nošení zbraní upravoval Císařský patent z 24. října 1852 o ustanoveních týkajících se výroby, obchodu a držení zbraní a věcí muničních a nošení zbraní (dále jen „zbrojní patent“) a dále především Nařízení ministerstva vnitra, spravedlnosti a nejvyššího policejního úřadu z 29. ledna 1853, které plnilo funkci prováděcího předpisu. Přestože byly v pozdějších letech obě normy často doplňovány a vysvětlovány (zejm. nařízení ministerstva vnitra č. 39, z 11. února 1860), zůstal v platnosti až do roku 1949, kdy byl nahrazen zákonem č. 162/1949 Sb. o zbraních a střelivu.

Kapska a okolních zemí“. Zmínka o jeho plánech je samozřejmě velmi stručná a obecná, avšak je třeba vzít v úvahu, že podrobnější plán cesty se z doby před odjezdem do Afriky nedochoval a je sporné, zda jej vůbec zpracoval. Že tomu tak být nemuselo, prozrazují drobné zmínky rozptýlené v jeho korespondenci, které jsou stejně neurčité jako v protokolu. První přesně vymezený plán, respektive program svého afrického působení, navíc sestavil až po svém příjezdu do Afriky.¹²

Nejzávažnější informace skýtá následující část Holubovy výpovědi, která se týká jeho zbraní. Přestože je v předmětu výslechu uvedeno vlastnictví pouze jediné pušky, z protokolu vyplývá, že si Holub na cestu shromáždil poměrně slušný lovecký arzenál, konkrétně dvě pušky, revolver a jakýsi tesák.¹³ Jednu ze zbraní, blíže neurčenou dvouhlavňovou pušku, vlastnil Holub patrně již od roku 1870, kdy mu na ni okresní hejtmanství v Lounech vystavilo zbrojní pas.¹⁴ Byla to jediná zbraň, na kterou jej vlastnil a měl ji uloženu u svých rodičů v Pátku, kam jezdil o prázdninách, podnikal různé výpravy po okolí a lovil drobnou zvěř. Do Prahy si ji kvůli plánované cestě přivezl někdy v polovině března 1872.

Zhruba ve stejné době si u puškaře Matěje Červenky¹⁵ na Malé Straně zakoupil další zbraně. Zmíněnou kulovnici, revolver a 500 ks ostrých nábojů. Pušku přechovával v domě pražského optika a brusiče drahokamů Františka Nováka,

¹² Pokud se literatura zabývá Holubovými plány před první africkou cestou, většinou cituje vlastenecké úryvky z jeho poslední vůle z roku 1873 nebo trojici pohnutek, které ovšem Holub vyslovil až po svém návratu do Čech v roce 1879 na svých přednáškách. ANpM, Emil Holub, MD, kart. 63, inv. č. 890 a Sběrka Scrap-books, SB 3, s. 2–16. V obou případech se ale jedná pouze o jakousi ideovou náplň cesty, nikoli o její skutečný plán. Srov. program Holubových výzkumů Afriky v dopise Královské české společnosti nauk ze dne 28. srpna 1872. ANpM, Emil Holub, MD, kart. 70, inv. č. 24. Na tento dokument sice upozornily již v roce 1928 Národní listy, u příležitosti zmíněného předání Holubovy korespondence Bertou Novákovou-Kopřivovou do tehdejšího Literárního archivu Národního muzea, avšak přetiskly jen úvodní a závěrečnou část dokumentu. Úplný přepis viz Šámal Martin: Emil Holub, cestovatel, etnograf, sběratel. Praha 2013, s. 435–438.

¹³ Bohužel veškeré pátrání vedoucí k bližší identifikaci alespoň některé ze zmíněných palných zbraní bylo neúspěšné.

¹⁴ Zbrojní pas nebyl nutný pro samotné vlastnictví zbraně. V přiměřeném množství mohl zbraně vlastnit prakticky každý, komu to nebylo zákonem či úřadem zakázáno (zbrojní patent, § 12). Zbrojní pas se vydával pro nošení zbraně a byl vystaven na konkrétní osobu, zbraň a správní okres (zbrojní patent § 19). Získání zbrojního pasu zmínil Holub také v jednom z dopisů Bertě Novákové. „Dnes teprv mne přinesl starosta již od 2. Augustu zaplacený v Lounech Waffepass, on jest mi dán na tři leta. Já ho Vám, až přijedu do Prahy, ukážu...“ ANpM, Holub Emil, MD., kt. 20, inv. č. 402 (stará sig. Hol 70/10–61).

¹⁵ Matěj Červenka provozoval svou živnost v Mostecké ulici čp. 56/1. Prager Handels- und Gewerbe- Adressenbuch, Prag 1871, s. 122 a 427.

otce své snoubenky Berty.¹⁶ Zbraně zamýšlel odeslat do Anglie, přičemž oslovený špeditér jej upozornil, že k vývozu zbraní je zapotřebí povolení. Holub se proto obrátil na pražské policejní ředitelství.¹⁷

Pravdivost své výpovědi se Holub snažil doložit různými dokumenty, ale také záštitou několika osob. V protokolu proto uvedl jejich jména, která jsou v souvislosti s Holubem samozřejmě významná sama o sobě, ale také tím, že pomáhají přiblížit a částečně rozšířit okruh lidí, s kterými se Holub před cestou do Afriky stýkal a u kterých hledal podporu a pomoc. Byl to především hrabě Jan Kolovrat-Krakovský¹⁸, František Xaver Beneš¹⁹ a Karel Frič²⁰. V této souvislosti překvapuje, že mezi zmíněnými osobnostmi nefigurovalo jméno Vojty Náprstka, který Holuba před cestou podporoval, a dokonce mu na ni přispěl. Těžko dnes spekulovat o důvodech, jedním z nich by snad mohl být policejní dohled, pod kterým byl Náprstek od svého návratu z Ameriky v roce 1858.²¹

V případě hraběte Kolovrat-Krakovského představuje protokol z výslechu zřejmě jedinou zmínku, která spojuje budoucího cestovatele s tímto významným českým vlastencem a mecenášem. Z výpovědi vyplývá, že jeho prostřednictvím nebo lépe řečeno pomocí blíže nespecifikované intervence či přímlyvy, se Holub pokoušel získat ono povolení pro vývoz zbraní a jeho jménem se také do určité míry zaštitil. „*Co se týká pravdivosti mé výpovědi, odvolávám se na pana hraběte Kolowrata-Krakovského, který se zde v této věci obrátil na pana vrchního policejního komisaře Vlčka, abych pas obdržel.*“

Nevíme bohužel nic bližšího o možných stycích Holuba a hraběte Krakovského, nicméně z protokolu lze alespoň usuzovat, že byli před Holubovým odjezdem do Afriky minimálně v určitém kontaktu, který Holubovi stačil k tomu, aby hraběte v úředním jednání zmínil k potvrzení hodnověrnosti své výpovědi. S ohledem na štědré dary a zásluhy, kterými byl hrabě znám, se nabízí otázka,

¹⁶ Byt rodiny Novákovy se nacházel v domě čp. 430 na rohu Michalské ulice a Ballengasse, tedy dnešní Vejvodovy.

¹⁷ Protokol tedy nebyl sepsán na základě udání, jak jsem omylem uvedl v Holubově životopisu. Šámal Martin: Emil Holub. Cestovatel, etnograf, sběratel. Praha 2013, s. 94.

¹⁸ Jan Karel Kolovrat-Krakovský, zvaný také Hanuš (1794–1872), český vlastenec a mecenáš, který se významně zasloužil o Matici českou.

¹⁹ František Xaver Josef Beneš (1820–1888), vrchní konzervátor Musea království Českého.

²⁰ Karel Frič (1834–1915), obchodník s přírodninami, bratr prof. Antonína Friče.

²¹ Vojta Náprstek (1826–1894) se jako student práv aktivně zapojil do vídeňské revoluce 1848. Následně musel uprchnout před zatykačem ze země rakousko-uherské monarchie a deset let strávil v Americe. Do vlasti se vrátil v roce 1858. Nevíme, kdy se seznámil s Holubem, pravděpodobně až v roce 1872, avšak jeho (nejen finanční) podpora a pomoc byly pro nastoupení i průběh Holubovy cesty naprosto stěžejní. Náprstek a později i jeho žena Josefa patřili k Holubovým nejvěrnějším přátelům i poté, co jej část společnosti odsoudila za „odrodilství a přílišný příklon k Vidni“.

zdali Holub u hraběte nehledal kromě této konkrétní přímluvy také jinou formu (např. finanční) pomoci pro svou cestu do Afriky. Holubovi se peníze na cestu sháněly poměrně obtížně a nikdy vlastně blíže nespécifikoval, kdo všechno jej podpořil. Pokud by ale hrabě skutečně poskytl Holubovi na cestu nějaký příspěvek, bylo by velmi zvláštní, že by jeho jméno Holub nikde nezmínil.²²

Holubovy kontakty s Františkem Benešem jsou doloženy lépe. S tímto, dnes již pozapomenutým průkopníkem archeologie se Holub znal od konce šedesátých let.²³ Byl to právě Beneš, kdo Holuba podnítil k archeologickým výzkumům a uvedl jej do Archeologického sboru Musea království Českého. Na jeho popud si Holub založil svůj první vědecký zápisník „Tagebuch-Reisen“, v kterém si zaznamenával své výzkumy a v kterém se zachoval mj. soupis Holubovy archeologické sbírky.²⁴

Beneše uvádí v protokolu Holub jako další osobnost, která může dosvědčit pravdivost jeho výpovědi, mj. prostřednictvím dokumentu, který Benešovi předal a který se týkal jeho sbírek v případě, že by se ze své cesty nevrátil. „*Také mohu přinést potvrzení od pana konzervátora Beneše v Krakauergasse, kterému jsem předal prohlášení, aby daroval mé sbírky, které zde vlastním, Archaeologickému klubu při Museu království Českého, kdyby mě po cestě potkalo neštěstí.*“ Toto prohlášení, které se bohužel nedochovalo.²⁵ Týkalo se jistě převážně Holubovy archeologické sbírky, která v té době čítala téměř 700 předmětů.²⁶

Poslední osobností, kterou Holub zmínil ve své výpovědi na důkaz její pravdivosti, byl Karel Frič. Uvedl, že mu Frič vystavil jménem Společnosti pro vývoz a dovoz jakýsi dopis, v kterém žádal od jihoafrického obchodníka Hermanna Michaelise pro Holuba podporu a pomoc. Jedná se bezpochyby o stejný doporučující list, o kterém se Holub zmiňuje ve svém cestopise.²⁷

²² Hrabě krátce po Holubově odjezdu zemřel (26. června 1872). Holub do detailu neupřesnil dary či půjčky, kterých se mu dostalo před cestou. Jmenovitě uvádí pouze příspěvek Vojty Náprstka a půjčku Holické záložny. Zde si ovšem peníze vypůjčil na své jméno jeho otec František, kterého už Holub nezmiňuje a stejně tak neuvádí nikde ani půjčku od Františka Nováka, který Holubovi poskytl peníze dokonce den před jeho odjezdem.

²³ Vztahu a vzájemným kontaktům Emila Holuba a Františka Beneše viz Sklenář Karel: Z Čech do Pompejí Praha 1989, s. 431–434, popř. též: Africký cestovatel Emil Holub jako český archeolog. In: Časopis Společnosti přátel starožitností 4/2004, s. 215–227.

²⁴ Rukopis Holub věnoval v roce 1880 do Náprstkovy knihovny. Později, někdy před rokem 1947, z ní byl vyčleněn a stal se součástí Holubova osobního fondu. ANPm, Holub Emil, MD., kart. 2, inv.č. 17.

²⁵ Karel Sklenář je označuje jako první verzi Holubovy závěti, Sklenář K.: Africký cestovatel, s. 225.

²⁶ Minimálně část své archeologické sbírky věnoval v prosinci 1880 Museu kr. Českého, viz Sklenář, K.: Africký cestovatel, s. 226.

²⁷ „*Německý kupec, Heřman Michaelis, na něž měl jsem doporučovací list, odkázal mě na rakouského konsula, pana Adlera...*“ Holub, Emil: Sedm let v Jižní Africe. Praha 1880, s. 23.

Holubovi tento dopis zejména v počátcích jeho pobytu v Africe výrazně pomohl. Po příplutí do Port Elizabeth se totiž po zaplacení různých poplatků ocitl zcela bez peněz. Dopis mu pomohl k získání přátelství důležitých osob, které mu pomohly se zde usadit.²⁸ Pro jednání na policejním ředitelství to byl navíc jeden z důležitých dokumentů, které dokládaly jeho zcela vážně míněný úmysl podniknout vědeckou cestu do Afriky.

Na základě Holubovy výpovědi byl vyslán oficiál František Jirák, aby provedl kontrolu bytu Františka Nováka, při které zjistil, že zbraně jsou skutečně připravené k odeslání do Anglie (pouze munice ještě nebyla zabalena). Potvrdil tedy Holubovu výpověď a celou záležitost pak uzavřel vrchní policejní komisař Karl Edler von Nordheim: „Poté, co se zjistilo, že v tomto případě nedošlo k přestoupení § 19 císařského patentu z 24. října 1852, týkajícího se zbrojního zákona, bylo upuštěno od úředního řízení proti Holubovi a byl mu vydán vývozní list na zbraně a munici pro špeditéra Maška“.

Z dnešního pohledu poněkud zaráží, že se Holub pokoušel získat povolení k vývozu zbraní vlastně na poslední chvíli. Navíc, jak vyplývá z jeho výpovědi, o potřebě povolení nevěděl a začal je shánět až teprve poté, co byl na tuto povinnost upozorněn přepravcem. Toto opomenutí příliš nekoresponduje s tradovanou představou o Holubových dlouhodobých přípravách na cestu do Afriky a přispívá k pochybnostem, které vyslovil už Jiří Baum v roce 1955.²⁹

Zřejmě záhy poté, co obdržel potřebné dokumenty, odeslal Holub svou výstroj do Anglie. V protokolu sice nezmiňuje, jak velký náklad do Anglie přepravoval, ale z jiných pramenů víme spolehlivě, že se jednalo celkem o tři bedny.³⁰ Zhruba tři týdny od vystavení povolení, odcestoval z Prahy 18. května 1872 také samotný Holub. Když se o pět dní později v Southamptonu sháněl po svých bednách, zjistil, že sem dorazily pouze dvě. Chyběla bohužel právě bedna, v které

²⁸ Vzhledem k významu tohoto dopisu je překvapivé, že Holub nikde Fričovo autorství neuvádí. Je možné, že se tak stalo kvůli zhoršení vzájemných vztahů, podobně, jako tomu bylo v případě Čenka Palcta, který v začátcích Holubova působení v Africe rovněž velmi výrazně pomohl, ale v cestopise jej Holub zcela záměrně nezmiňuje. Tuto domněnku by potvrdzval dopis Holubova otce, který svého syna v roce 1875 informoval o Pacltově dopisu, zpochybňujícím a zesměšňujícím Holubovy africké výzkumy a který přetiskl časopis Slovan (22. května 1875). Údajně právě Karel Frič s touto „senzací“ obcházel redakce dalších časopisů a snažil se podobné zprávy šířit. ANpM, Holub Emil, MD, kart. 3, inv. č. 34, cestovní deník (vevázaný dopis F. J. Holuba z 15. června 1875).

²⁹ Jiří Baum ve své posmrtně vydané práci např. poukázal na Holubovo zcela zásadní opomenutí jazykové přípravy. „Je zvláštní, že přece od malička se chystal stát se africkým cestovatelem, zanedbal úplně přípravu jazykovou.“ Baum Jiří 1955, s. 115. Kratší doba příprav je navíc zřejmá i z Holubovy korespondence.

³⁰ Vyplývá to např. ze záznamů v jeho cestovním deníku. Archiv NpM, Holub Emil, kart. 3, inv. č. 21, cestovní deník.

měl uloženu municí.³¹ Bedna sice nakonec dorazila hned druhý den, avšak nějakým nedopatřením ji přepravní společnost nenalodila na Holubův parník. „*Ale to Sakrament! Teď říkají naopak od včera, že totiž má kistna a patrony tu není? Aby do nich das uhodil.*“³² Doručení bedny se pak pokoušel urgovat z Madeiry, kde parník krátce stavěl.³³

Vzhledem k tomu, že nevíme, kdy se Holub původně chystal odeslat svůj náklad do Anglie, nemůžeme spolehlivě odpovědět na otázku, zdali opatření nutných dokumentů nezpůsobilo určité zdržení, kvůli kterému se následně zpozdílo také doručení bedny s municí, se všemi popsány následky.

Příloha

1872, 30. dubna, Praha – Protokol o výsledku Emila Holuba na Policejním ředitelství v Praze

Národní archiv, Policejní ředitelství Praha I. – všeobecná registratura (PŘ 1891–1895), kart. 3691, sign. H 142/61, čj. 10851.

Ediční poznámka

Při transkripci textu se vycházelo z obecných zásad pro vydávání německých novověkých textů.³⁴ K záznamu Holubova výslechu byl použit formulář protokolu, s předtištěnou hlavičkou a otázkami všeobecného výslechu (ad generalia). Text je tištěn frakturou s výjimkou latinských názvů obou částí výslechu („Ad generalia“, „Ad specialia“).

Holubovy odpovědi v první části výslechu i jeho souvislá výpověď jsou psány novogotickým kurzivním písmem. Humanistickým písmem jsou psány zeměpisné názvy a vlastní jména, ovšem v některých případech pouze příjmení (např. Franz Nowak, Karl Frič, Franz Jirak). Na případné další užití tohoto

³¹ Ve svém cestovním deníku zaznamenal i vysvětlení, kterého se mu dostalo: „*Při tom ale mně připomenuto, že parník municí nechtěl vzít, a proto že ty dvě kistny zde jsou, ale ne ještě třetí s patrony[!], která se plachetnou lodí očekává. Mrzelo mě to velmi.*“ ANpM, Holub Emil, MD., kart. 3, inv. č. 21, cestovní deník, zápis ze dne 23. května 1872.

³² ANpM, Holub Emil, MD., kt. 3, inv. č. 21, cestovní deník, zápis ze dne 26. května 1872.

³³ „...napíší psaní na Union Steam Company, stran mé patronové kistny...“ V deníku se dokonce našel koncept dopisu, v kterém Holub žádá společnost o dopravu bedny, pokud možno prvním parníkem, který se vydá do jižní Afriky. ANpM, Holub Emil, MD., kart. 3, inv. č. 21, cestovní deník, zápis ze dne 30. května 1872 a koncept dopisu ze dne 27. května 1872.

³⁴ Štoviček, Ivan a kol.: Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie. Praha 2002.

písmu u jiných slov (např. „Doppelgewehr, Ofizial, Sammlungen“), nebo jeho nedůsledné užití (např. u slova „Munition“), je upozorněno v poznámce.

Text byl transkribován podle současné gramatické normy, upraveno bylo zdvojení souhlásek, nebo oddělené či spojené psaní jednotlivých slov. Předřazené h bylo ponecháno. Zkracovaná slova byla pokud možno rozepsána bez upozornění na doplněnou část, stejně tak byly doplněny vypuštěné části tištěného formuláře (ve slovech d...selbe apod.), ponechány však byly běžně užívané zkratky (např. Nr., No., k. k., Z.) popřípadě zkratky označující univerzitní titul. Číslovky byly ponechány ve shodě s předlohou.

Zásahy editora do textu byly vyznačeny značkou [text], při nečitelnosti či vypuštění textu nebo jeho části značkou [...]. Nejisté čtení slova bylo označeno značkou [?], zřejmá chyba značkou [!]. Vsuvky byly zařazeny podle odkazu v textu na příslušné místo a označeny rovnou závorkou /text vsuvky/. Opravy či přeškrtnutá slova byla vyznačena lomenými závorkami <text>. Podtržená slova byla proložena kurzívou.

Přepis dokumentu

Protokol,

welches aufgenommen wurde bei der k.k. Polizei-Direktion. Prag, den 30. April 1872.

Gegenstand ad Nr. Exh.

Ist die Einvernehmung des Herrn Emil Holub über den Besitz von einer Kugelstutze und 500 Stück scharfe Patronen.

Nach vorausgegangener ernstlichen Ermahnung, die Wahrheit anzugeben, wurde derselbe nachfolgend vernommen:

Ad Generalia:

1. Woher derselbe gebürtig? Wo unterthänig, ansässig oder wohnhaft? Aus welchem Orte obrigkeitlichen Bezirke, Distrikts-Kommissariate, Pfleg- oder Landgerichte, Kreise, Viertel oder Komitate, aus welchem Lande oder Provinz sei?

Aus Holic, Bezirkshauptmannschaft Pardubitz, in Böhmen gebürtig, dessen zuständig, in Prag No. 239-III wohnhaft.

2. Was für ein Gewerbe oder Nahrung derselbe jetzt[?] führe? Oder früher, dann wo geführt hat? Und wovon derselbe jetzt[?] lebe?

Med. Dtor.

3. Wie alt derselbe sei? Welcher Religion? Ob ledig oder verheiratet? Ob noch Eltern oder Kinder und wo diese sich befinden?

Geboren 1847, katholisch, ledig.

4. Ob derselbe früher schon – wie oft – weswegen – dann wo in Untersuchung oder Verhaft gestanden ist?

Versehen mit Pass k. k. Bezirkshauptmannschaft Pardubic 10. Mai 1872 P.P. N9 N.E. 1942 Waffenpass k. k. Bezirkshauptmannschaft Laun, 13. August 1870 Z. 13 WP (3 Jahre).

Ad Specialia:

Weswegen derselbe gegenwärtig in Untersuchung oder Verhaft gezogen worden ist?

Ich bin seit einigen Jahren in Prag, weil ich in der hiesigen Hochschule die Medicin studierte, und auch hier am 24. Februar 1872 M. Dtor. promoviert wurde.

Ich beabsichtige nun eine wissenschaftliche Reise nach Capland und die angrenzenden[?] Länder zu unternehmen und habe zu dem Zweke[!] nur den Waffenpass samt Drehlauf Doppelgewehr³⁵, dass ich bei meinen Eltern in Patek <Holic>³⁶ hatte, weil ich in den Ferien dort auf Jagden ging, *vor 14 Tagen* nach Prag kommen lassen, um es auf meiner Reise mitzunehmen, *und kaufte* mir ebenfalls *vor 14 Tagen auf den Kleinseite bei dem Büchsenmacher Czerweny oder Cerwenka bei kleinseiter Brückenthurm eine Kugelstutzen und 500 Stück Patronen*, den Stutzen und die Patronen /nebst *Doppelgewehr*³⁷ – *Revolver* und *Hirschfänger*/ habe ich her in der Altstadt bei der Graweur Franz Nowak.

Der Stutzen ist schon zerlegt, und die Patronen bereits verpackt zur ihre[!] Sendung nach London durch den Spediteur Maschka.

Von diesem wurde ich aufmerksam gemacht, dass ich zur Versendung einen Munitionsschein haben müsse, weshalb ich um die Ausfertigung desselben bitte.

Über die Wahrheit meiner Angaben berufe ich mich auf den Herrn Grafen Kolowrat Krakowsky, der sich in dieser Richtung hier bei dem Herrn Polizei Oberkommissar Vlček persönlich³⁸ verwandt hat um den Pass zu erhalten.

Auch könnte ich von dem Conservator Benesch in der Krakaugasse[?] eine Bestätigung beibringen, dem ich eine Erklärung gab, dass wenn ich mich der Reise verunglücken sollte, ich meine Sammlungen³⁹, das ich hier besetze, dem böhmischen Museum archaeologischer⁴⁰ Sektion schenke.

³⁵ Slovo psáno humanistickým písmem.

³⁶ Oprava. Slovo „Pátek“ nadepsáno. Slovo Holice podtrženo tečkami.

³⁷ Slovo psáno humanistickým písmem.

³⁸ Příjmení (v oprig, ve tvaru Vlček) i následující slovo psáno humanistickým písmem.

³⁹ Slovo psáno humanistickým písmem.

⁴⁰ Dvě slova psána humanistickým písmem.

Übrigens kann ich noch mich über die Abreise nach Afrika mit einem Schreiben der Gesellschaft für Aus- und Einfuhr der dissen[?] von Karl Frič gefertigt ist und an Michaeli[s] in Elisabet Port Capland lautet, /ausweisen derselbe angegangen wird in welchen/, mich in allem und jedem zu unterstützen und behilflich zu sein.

MDr. Emil Holub

Komissionsbemerkung

Wurde der hierämtliche Official Herr Franz Jirak beauftragt in die Wohnung des Grawier Franz Nowak zu gehen, und sich durch Augenschein die Überzeugung zu verschaffen, dass was Med. Dr. Emil Holub zu Protokoll angegeben hat, die fraglichen Waffen nebst Munition zur Absendung nach London verpackt bereit liegen. Nachdem sich diese Angabe bewahrheitet und Med. Dr. Holub nebstbei mit englischen Noten, und nach Empfehlungsbriefen uns gewiesen hat, wurde demselben ein Waffen und Munitionsgeleitschein ausgefertigt.

Karl Edler von Nordheim

k. k. Polizei Oberkommissar

Nachdem im vorliegenden Falle eine Übertretung des § 19 des kaiserl. Patent⁴¹ vom 24. Oktober 1852 betreffend das Waffengesetz⁴² nicht Platz greift, so wurde von der Amtshandlung gegen Holub abgelassen und ihm der Ausfuhrs Munitions und Waffenschein für den Spediteur Maschka ausgefolgt daher zu reponieren.

30.4.1872

Bt[...] Nordheim

Afrikaforscher Dr. Emil Holub im Polizeiverhör

Der Aufsatz befasst sich mit einigen Einzelstücken aus dem Archivbestand Polizeidirektion Prag – Allgemeine Registratur, die sich auf den Afrikaforscher Dr. Emil Holub beziehen. Die Aufmerksamkeit wird insbesondere dem Polizeiverhörprotokoll gewidmet, der im April 1872, nur wenige Tage vor Holubs Abreise nach Afrika, angefertigt worden war. Das Verhör betraf vor allem Waffen, die sich der künftige Forschungsreisende für seine Reise besorgt hatte, das Protokoll enthält aber auch eine Reihe von weiteren Angaben. Es bietet Informationen über Holubs Vorbereitungen auf die Reise und über den Umkreis von Personen, die ihn in jener Zeit

⁴¹ Slovo psáno humanistickým písmem.

⁴² Slovo psáno humanistickým písmem.

unterstützt hatten. Die Bedeutung dieser Informationen beruht nicht nur in ihrem Inhalt selbst, sondern auch darin, dass sie in keinen anderen Quellen belegt sind. Das Verhörprotokoll ist daher eine ganz einzigartige Quelle, die zur Erkenntnis des Lebens des bedeutendsten böhmischen Forschungsreisenden des 19. Jahrhunderts und seiner ersten Afrika-Reise in den Jahren 1872-1879 bedeutend beiträgt.

Police Interrogation of traveler Dr. Emil Holub

The article analyzes a police interrogation of traveler dr. Emil Holub from April 1872, several days before his departure to Africa trip. This interrogation concerned to above all the weapons procured by Holub for this journey. Nevertheless is this interrogation protol an important source for the knowledge of life of our most famous traveler in 19th century.